

Katsauksia ja keskustelua

Talouspolitiikan ohjelmasta*

URHO LEMPINEN

1. Kirjoituksen taustavaikuttimista

Suomalaisittain poikkeuksellisen arvovaltainen taloustieteen asiantuntijaryhmä on laatinut 12. 8. 1992 päivätyn, lähinnä yhteiskunnan päättäjille suunnatun kirjoituksen Suomen taloudellisesta kriisistä ja sen ratkaisusta. Ryhmän kokoutuminen heijastanee kirjoittajien näkemystä tilanteen vakavuudesta sekä tarvetta saada viesti korkeimman tason päättäjien tietoisuuteen mahdollisimman uskottavalla tavalla.

Suomalaisessa yhteiskunnallisen keskustelun perinteessä akateemisilla asiantuntijoilla on usein ollut vaikeuksia saada äänensä kuuluville. Päättäjillä on ollut kiire esittää vastineita esim. kansanedustajien ja muiden päättäjien näkemyksiin. Akateemisten tahojen mielipiteet on sen sijaan sivuutettu usein joko reagoimatta lainkaan tai leimaamalla mielipiteet käytännölle vieraiksi. Tässä yhteydessä ryhmän arvovalta oli riittävä, jotta huomiokynnys ylittyi ja kirjoituksen sisältö herätti runsaasti keskustelua. Kirjoitus saattoi myös olla yhtenä keskeisenä vaikuttimena syyskuun alussa tehtyyn markan kellutuspäätökseen.

* Arvio kirjoituksesta: Pertti Haaparanta – Bent Holmström – Seppo Honkapohja – Erkki Koskela – Jouko Paunio: Ehdotus talouspolitiikan ohjelmaksi.

Kirjoituksessa heijastuu jossain määrin kirjoittajien henkilökohtaisten näkemysten suuri hajonta. Pertti Haaparanta on ollut yksi niistä hyvin harvoista akateemisista ekonomisteista, jotka ovat julkisesti vastustaneet ensin markan devalvaatiota marraskuussa 1991 ja sen jälkeen markan kellutusratkaisua syyskuussa 1992. Muut ryhmän jäsenet ovat jo varsin pitkään kannattaneet markan heikentämistä kilpailukyvyn palauttamiseksi.

2. Kriisin syiden ja seuraamusten analyysi

Kirjoituksessa kuvataan Suomen talouskriisin syyt ja sen synnyttämät tasapainottomuudet selkeästi, pelkistetysti ja myös varsin kattavasti. Kriisin perussyitä ovat kirjoituksen mukaan toisaalta joukko ulkoisia häiriöitä, mm. vaihtosuhteen heilahtelut, idänkaupan romahdus ja kansainvälinen taantuma. Toisaalta harjoitettu talouspolitiikka on myötävaikuttanut kriisin syntyyn ja syvenemiseen. Syitä käsitellään huomattavan neutraalisti eikä niitä pyritä panemaan tärkeysjärjestykseen. Kirjoittajat ovat esimerkiksi varmasti perillä siitä, että siltä osin kuin maamme on viennissä nk. pieni avoin talous, ulkoisen kysynnän vaihtelut eivät aiheuta merkittäviä tai pitkäaikaisia häiriöitä maamme kokonaiskysynnälle.

Kriisin aiheuttamien tasapainottomuuksien luettelo on pitkä. Korkea työttömyys, reaalkorke, valtion ja yksityisen sektorin velkaantuneisuus, alhainen aktiviteetti ja investointitoiminnan taso, heikkenevä pääomakanta, liian pieni vientisektori, pankkikriisi ym. ilmiöt ovat laajalti tunnettuja kriisimittarin lukemia. Tärkeysjärjestyksen rakentamiseen tai loogisten kytkentöjen osoittamiseen ei ole pyritty myöskään tässä yhteydessä, mikä lienee heijastumaa tekstin kohderyhmän luonteesta, tekstin tavoitteista sekä ryhmän sisäisistä kompromisseista.

Jälkiviisaina voidaan tässä vaiheessa todeta, että pankkikriisin ja luottolaman merkitys on koko ajan noussut suhteessa muihin ilmiöihin laman edetessä. Näiden seikkojen laajempi tarkastelu olisi ehkä ollut hyödyllistä, koska juuri luottolama lienee se mekanismi, joka on horjauttanut talouden normaalista kysynnän heikkenemisen aiheuttamasta taantumasta romahduksenomaiseen syöksyyn.

Muutamat seikat kriisin synnyn ja luonteen kuvaamisessa sekä siinä mitä on jätetty sanomatta kiinnittävät huomiota. Kirjoittajat mainitsevat ensiksi Suomen valuuttakurssijärjestelmää koskevan epävarmuuden heikentäneen Suomen talouskehitystä. Tämä toteamus saattaa korostaa liian paljon riskipreemion merkitystä Suomen korkojen muodostuksessa ja yliarvioida sen suuruutta. Vaikutus on ollut suhteellisen voimakas ilmeisesti vain viimeisen parin vuoden aikana sekä aika ajoin muulloin nk. spekulatiivisten hyökkäysten aikana. Tällöinkin riskipreemio on tulkittava varsin laajasti siten että se summaa pääosan tekijöistä, jotka luovat paineita valuuttakurssiin tai kursisiodotuksiin.

Kirjoittajat korostavat toiseksi eräitä keskeisiä rakenteellisia seikkoja, jotka usein jäävät vaille huomiota keskustelussa kriisistä. He toteavat mm. pääomakannan ikääntyvän ja supistuvan alhaisen investointitahdin jatkuessa. Tämä saattaa tulevaisuudessa johtaa rakenteellisiin työllisyysongelmiin, koska taloudessa ei ole olemassa riittävää kapasiteettia, joka nielisi kaiken vapaan työvoiman.

Edelleen kirjoittajat toteavat valtiontalouden supistuksiin sisältyvät ongelmat. Valtion velkaantumisen keskeinen syy on tulonmuodos-

tuksen ja siten veronmaksukyvyyn heikkous. Kaikki sinänsä järvevätkin saneeraustoimet julkisessa sektorissa heikentävät edelleen tulonmuodostusta ja pahentavat velkaongelmaa. Tämän toteamuksen kääntöpuolena lienee myös varoitus siitä, että kaikkiin aiottuihin hyvinvointivaltion purkutoimiin ei välttämättä ole aihetta mennä, mikäli talous jollain aikavälillä saadaan palautettua normaalille kasvu-uralle.

Kolmas huomionarvoinen seikka kriisin tarkastelussa on se, että kirjoittajat ovat varsin vähän sivunneet kriisin varallisuudenjakoaspekteja. Kriisiä edeltänyt nopea kasvuvaihe siirsi varallisuutta nopeasti tallettajilta lainaajille ja yrityssectorilta, erityisesti vientiyrityksiltä palkansaajille. Kriisivaihe on puolestaan johtanut valtavaan varallisuudensiirtoon velallisilta tallettajille sekä lähinnä julkisen sektorin palkansaajille. Markan heikkeneminen ja yrityssectorin voimakas saneeraus ovat johtaneet – ja niillä on pyritty – tulonsiirton palkansaajilta yrityksille.

3. Talouspolitiikan vaihtoehdot

Ryhmä ei päässyt yksimielisyyteen yhdestä ehdotuksesta, joten kirjoituksessa esitellään kolme talouspolitiikan vaihtoehtoa. Asiallisesti ottaen 20 % devalvaation sisältävä ja kelluvien kurssien politiikkapaketti ovat varsin samanlaiset, koska kirjoittajat luultavasti ajattelevat kertadevalvaation merkitsevän aktiivisen valuuttakurssipolitiikan kauden alkua. Jatkossa devalvaatiota seuraa mahdollisesti muita kurssimuutoksia. Muuttumattoman valuuttakurssin vaihtoehto poikkeaa sekin muista lähinnä vain valuuttakurssipolitiikan osalta. Tosin poikkeama on siinä mielessä merkittävä, että kaikki ryhmän jäsenet lienevät pitäneet valuuttakurssipoliittisia päätöksiä yhtenä paketin keskeimpänä osana.

Ilmeisesti näkemyserojen vuoksi ryhmän valuuttakurssipolitiikkaa koskeva tarkastelu on varsin varovaista ja pidättyvää, vaikka ryhmässä käydyt keskustelut aiheesta ovat varmaan olleet hyvinkin värikkäitä ja äänekkäitä. Akateemisten ekonomistien ja kirjoituksen laati-

neen ryhmän enemmistö on pitänyt jatkamista vakaana ja vahvan markan linjalla liian raskaana taloudelle. Keskeisin syy näkemykseen lienee uskomus, että vahvan markan linjan edellyttämillä korkeilla koroilla ja luottolamalla on suora yhteys toisiinsa. Vakuusarvojen putoaminen kääntyy reaalityyppisiksi aiheuttavaksi realisoitumiseksi siinä vaiheessa kun pankkien asiakkaat eivät enää pysty hoitamaan korkomaksujaan.

Talouspaketteihin liittyvät yhteisinä elementteinä pitkät palkkasopimus, maatalouden kilpailu- ja tuontirajoitusten supistaminen, eläkkeiden korotuksista pidättäytyminen, Suomeen suuntautuvien suorien sijoitusten vapauttaminen sekä koroton luotto virkamiehiltä. Kurssimuutoksen sisältävissä paketeissa on lisäksi vientivero, joka tulisi käyttää pankkikriisin lievittämiseen valtion pääomapanostuksen muodossa.

Elementeistä palkka- ja eläkejäädytys sekä suorien sijoitusten vapauttaminen ovat ilmeisimpiä ja yleisimmin hyväksytyjä lääkkeitä kriisiin. Esittäessään maataloustulon alenemiseen johtavia toimia ja lainaa virkamiehiltä kirjoittajat hakevat kriisille maksumiehiä niistä, jotka ovat joko hyötynet lamakehityksestä (virkamiehet) tai kärsineet siitä useimpia muita vähemmän (maatalous). Samalla varallisuuden uusjakoa korjaavalla linjalla olisi periaatteessa ollut mahdollista edetä pidemmälle mm. esittämällä, että esim. pankkien tallettajille olisi kohdistettu erillinen takautuvasti laskettava varallisuusvero.

Vientivero, jonka prosentti lienee esityksessä lipsahtanut varsin korkeaksi, on kiinnostava ehdotus. Vallitsevassa metsäteollisuuden markkinatilanteessa vero saattaisi tukea hintojen pitämistä valuuttamääräisesti ennallaan. Tämä johtaisi siihen, että myös muut maat osallistuisivat Suomen kriisin hoitoon siltä osin kuin hintamyönnytykset jäisivät tekemättä. Vientiveron (tai yleisemmin valtion pankkituen) sijoittaminen pankkien osakepääomiin on kannatettava ajatus mm. sen vuoksi, että se eliminoi riskiä tuen kanavoitumisesta vanhojen osakkeenomistajien hyödyksi.

4. Mitä kirjoituksessa jäi kaipaamaan?

Kirjoitus on kokonaisuutena helppolukuinen ja varsin kattava, neutraali esitys. Tarkastelussa pois jätetyistä aiheista olisi julkisen keskustelun kannalta ollut ehkä erityisen hyödyllistä käsitellä yleisen elvytyksen mahdollisuuksia sekä luottolaman lievitystapoja.

Laman jäytäessä erityisesti suljetun sektorin yrityksiä on yhä ajankohtaisemmaksi nousmassa ajatus yleisen ja perinteisen elvytyspolitiikan mahdollisuuksista. Peruskysymys on selkeä: Ovatko esim. moottoritie-, rautatie- tai energiainvestointien aiheuttamat kerrannaiset tulonmuodostusvaikutukset niin suuret, että valtion alijäämät eivät ainakaan merkittävästi kasva niiden toteutuksesta? Jos näin on ja edellyttäen että valtiolla on odottamassa projekteja, jotka joka tapauksessa jollakin aikavälillä tullaan toteuttamaan, ne kannattaisi toteuttaa heti. Arvovaltaisen kirjoittajaryhmän näkemys tästä olisi varmaankin selventänyt varsin hajanaista keskustelua asiasta.

Luottolamasta ei Suomessa ole ollut vuosikymmeniin kokemusta. Tähän mennessä kertynyt kokemus on osoittanut mm. että konkurssiin ja pakkorealisoituihin kulminoituva markkinatalouden tapa purkaa saatavia on paljon kalliimpi mekanismi kuin ekonomistit perinteisesti olettavat. Useimmat kaatuvat yritykset pystyisivät toimimaan kannattavasti, jos niiden veloista huomattava osa muutettaisiin nollakorkoisiksi laman keston ajaksi. Monet niistä saattaisivat pystyä jopa ajan myötä maksamaan takaisin kertyvät vastuunsa. Konkursi estää usein tämän ja siirtää pääoma- ja työvoimaresursseja rappeutumaan käyttämättöminä. Kansantalouden tulonmuodostus pienenee ja yhä pienempien resurssien on elätettävä koko talous. Todellinen avainkysymys olisi esittää yleinen ja käyttökelpoinen ratkaisu siihen, miten hoitaa asioita pahimman yli niin, että vahingot ja kilpailumekanismien vinouttaminen olisivat mahdollisimman pieniä.